

Hraniční kopce v písemných pramenech kláštera Hradisko u Olomouce

Jakub Novák

Anotace

Do souboru falz kláštera Hradisko, která vnikala v závěru 13. a na počátku 14. století, se řadí šest listin, jež velmi detailně popisují hranice klášterních území na Konicku, Hranicku, Šternbersku, Olomoucku a v prostoru lesa Velká Střelná. Vedle přirozených hraničních bodů v podobě vodotečí nebo pohoří jsou v listinách rovněž zmiňovány takzvané kopce. Šlo o uměle vytvořené objekty z hlíny a kamene, které sloužily k určování průběhu hranice v místech, kde to jednoznačně neumožňoval okolní terén. Tyto objekty byly na Šternbersku rozpoznávány ještě v průběhu 50., 60. a 70. let minulého století, kdy proběhl i doposud na Moravě ojedinělý archeologický výzkum jednoho z hraničních kopců. Od té doby historiografie hraničním kopcům nevěnovala pozornost. Ve svém příspěvku představím výsledky terénní prospekce z let 2017–2019, díky které se podařilo v terénu identifikovat nejen objekty již dříve zkoumané, ale především nové a dosud neznámé. Díky realizovanému průzkumu bylo možné, vedle identifikace uměle vytvořených hraničních znamení, provést také celkovou rekonstrukci v listinách detailně popsaných hranic majetků kláštera Hradisko.

Území kláštera Hradisko popisovaná v souboru listinných falz

Datum a místo	Popis pramene	Vydavatel	Edice	Datace	Sledovaná oblast
1. 9. 1200, Olomouc	Vladislav Jindřich dává klášteru trhovou ves Knínice u Boskovic s vesnicemi Šebetovem, Cetkovicemi a Uhřicemi i s rozličnými právy a potvrzuje hranice toho statku.	Vladislav Jindřich	CDB II, č. 351, s. 362–364.	1270–1275	Konicko (hranice mezi majetky kláštera a Alberta z Lešan)
1. 9. 1201, Olomouc	Vladislav Jindřich klášteru připisuje trhovou ves Hranice a přilehlé vsi a pozemky.	Vladislav Jindřich	CDB II, č. 352, s. 364–368.	Poč. 14. stol.	Hranicko (Hranický újezd)
22. 2. 1203, neuvedeno	Vladislav Jindřich daruje klášteru les Střelná.	Vladislav Jindřich	CDB II, č. 356, s. 372–375.	70. léta 13. stol.	Les Velká Střelná
9. 9. 1220, Znojmo	Vladislav Jindřich rozhoduje spor kláštera a lidí markraběnky z Lužic ohledně lesa u Domašova a Lašťan.	Vladislav Jindřich	CDB II, č. 376, s. 412–415.	závěr 13. až poč. 14. stol.	Šternbersko (Les u Domašova a Lašťan)
1. 9. 1249, Praha	Václav I. daruje klášteru ves Hejčín. Určuje její hranice a dává klášteru rozličná práva.	Václav I.	CDB IV/1, č. 171, s. 277–282.	1275	Olomoucko (Hejčín)
1269, Praha	Přemysl Otakar II. potvrzuje rozsudek sporu mezi klášterem a Albertem a jeho bratry, syny Zdeslava ze Šternberka, o les u Domašova a Lašťan.	Přemysl Otakar II.	CDB V/2, č. 599, s. 194.	závěr 13. až poč. 14. stol.	Šternbersko (Les u Domašova a Lašťan)

Charakteristika hraničních kopců

Kopce (*acervos, cumulos*), sádky, nebo mohyly, tvoří zvláštní skupinu hraničních znamení vytvořených člověkem. Ve své podstatě jde o navršené kopce hlíny, někdy také kamene, pokryté travním drnem zabraňujícím erozi. Proti rozplavení hraničního znamení mohlo pomáhat také obložení dřevěnými trámy. Aby bylo možné takto uměle vytvořené hraničníky odlišit od přirozených nerovností terénu, byla do kopců vkládána znamení – *signa oculata*. Předměty, které se záměrně vkládaly do kopců mohly

být například: kovářská struska, hrnce s uhlím (uhlíky), dřevěné uhlí, cihly, žaludy, sklo, keramické střepy, vápno, mince a různé další kovové předměty.

Hraniční kopce lokalizované na území střední Moravy

V létě roku 1951 prozkoumával terén severovýchodně od Šternberka A. Ferulík. Podařilo se mu dohledat několik hraničních kop přesně v místech uvedených ve falzech. Objekty popsal jako hliněné kopce tvořené z místního materiálu, převážně hlíny, jejichž povrch pokrývá travní drn, zabraňující erozi. Na prospekci A. Ferulíka navázal v létě 1969 a na jaře 1971 J. Prucek. Hraniční značku – kopec, našel v souladu se zněním listiny (1269) na nejsevernějším místě údolí potoka Aleš, přibližně 500 m jižně od kóty 562,2. Upřesnil také vzhled samotného kopce, který byl čistě hliněný, bez použití kamení či prsti. Tvarem připomínal mohylu s kruhovou základnou o průměru 5 m a s vrcholem ve výši 1,5 m.

Hraniční kopec, lokalizovaný u pramene potoka Aleš, byl následně v létě roku 1977 prozkoumán K. Moravem a J. Pruckem zjišťovací archeologickou sondou. O této akci se dochovala krátká nálezoá zpráva, která jednoznačně lokalizovala místo výskytu hraničního kopce v blízkosti vodoteče (mapa 1). Průměr základny zkoumaného hraničního kopce činil 7 m, výška byla 1,4 m. Hlína záspy byla tmavohnědá, sypká a naprosto odlišná od hlíny okolních polí. V hloubce 1,25 m došlo k nálezu zlomené podkovy a keramického střepu se žlutou vnitřní glazurou (obr. 1). Pod tělesem hraničního kopce (hloubka 1,4 m) narazili K. Morav a J. Prucek na původní podklad koryta vodoteče, který se skládal z černé kompaktní hlíny a usazeného bahna.

V oblasti střední Moravy se problematikou umělých hraničních bodů, až do doby průzkumných cest P. Šlězara a K. Faltýnka, nikdo nezabýval. V rámci jejich terénní prospekce vojenského újezdu Březina a Dražanské vrchoviny narazili v roce 2004 pod Smilovým hradiskem na kamennou mohylku, kterou ve svém článku P. Šlězár interpretoval jako hraniční kopy. Správnost interpretace kamenné mohylky jako hraničního kopce podpořil informací z mladšího písemného pramene (1560), který uvádí, že by se v těchto místech měli vyskytovat „staří kopcové, kamení...“ a faktem, že samotné Smilovo hradiště vystupuje jako jeden z hraničních bodů v zakládací listině prostějovského augustiniánského kláštera z roku 1391. Mezi místa, kde se pravděpodobně nacházejí další hraniční kopce, řadí rovněž zalesněnou trať „Na zámku“ na hranici katastrálních území Skřípova a Úsobrna. Tamní kamenné mohyly se dochovaly do výšky minimálně 1,5 m a byly mylně považovány za zbytky raně středověkého hradiště.

Terénní prospekce

V rámci terénní prospekce z let 2017–2019 se podařilo v terénu lokalizovat a zdokumentovat celkem 27 hraničních kopců. Jen tři z nich se nacházely na území, které písemné prameny popisují jako les Domašova a Lašťan. Zbylé byly lokalizovány na linii, která oddělovala majetky kláštera na jedné straně a Konici a Lešany na druhé straně. Obecně lze identifikované hraniční kopce charakterizovat jako objekty tvořené kameny, hlínou, nebo kombinací obojího. Velikostně u nich lze pozorovat dvě základní kategorie. První s průměrem základny objektů kolem 5 m a výškou do 1,5 m. Druhou s průměrem základny 10–15 m a výškou od 1,8 do 2,2 m. Prokázat se podařil i zvyk vkládání svědků (signa oculata) do objektů. Doložen je archeologickým výzkumem hraničního kopce na katastrálním území Domašova u Šternberka v roce 1977, a také materiálem, který se podařilo najít v jednom z poškozených hraničních znamení na katastrálním území Moravského Berouna.

Srov. též <https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=54251800503>